

hedsbevægelse og hans forståelse for letternes historiske, sociale og politiske problemer i kølvandet på demokratiseringen og nations(gen)opbygningen. Uden tvivl har det betydet meget for hans adgang til et imponerende kildemateriale, at Dreifelds tilhører den lettiske diaspora i Canada. Bogens styrke er imidlertid også dens svaghed. Dreifelds er næsten for involveret og ind imellem får kommentarerne karakter af at være partsindlæg. Den vilkårlige terror og deportationerne i 1949 illustreres med at forfatterens bedstemoder stod på deportationslisten, men da hun ikke var hjemme, blev hendes søster taget i stedet. På den baggrund og som medlem af diasporaen er Dreifelds' involvering forståelig, men baggrunden er rar at vide i bedømmelsen af argumenterne.

Dreifelds har ikke den store forståelse for det russisk-talende mindretals problemer. Han bygger videre på en række myter, og ind imellem skinner hans godhjertede naivitet igennem. Vi får at vide, at russernes omgivelser og opførsel „bears the stamp of their proletarian and peasant origins“ (p. 164) på trods af, at det store flertal af landbrugere er lettere og at russerne generelt har længerevarende uddannelse modsat letterne. Han bygger videre på myten om, at vesten skylder Letland mere hjælp efter at have svigtet efter Anden Verdenskrig, og at hjælpen til Østeuropa generelt er for lille. Det er rigtigt, at der er problemer med at åbne vestlige markeder for lettiske produkter, blandt andet landbrugsprodukter, men den direkte hjælp til Østeuropa er i dag at sammenligne med den Marshallhjælp, som Vesteuropa modtog efter krigen. Hjælpen er dog ikke så effektiv, da Letland savner de institutioner og den mentalitet for markedsøkonomi, som stadig var intakt efter, at krigen havde lagt Europa i ruiner. Naiviteten understreges, når Dreifelds

mener, at Tyskland burde tage ansvaret for de 724.000 „aliens“, eftersom Nazi-Tyskland gennem Molotov-Ribbentrop aftalen spillede en vigtig rolle i den sovjetiske magtovertagelse (p. 175). Budskabet skal dog ikke helt misforstås. Integrationen af den store indvandrerguppe, der udgør mere end en fjerdedel af den samlede befolkning er en enorm opgave, og Letland har brug for hjælp langt ud i fremtiden for at løfte den, ellers kan integrationsprocessen glide af sporet.

Det er en velskrevet bog, hvor den politiske udvikling er rigt illustreret med eksempler. Bogen giver en glimrende oversigt over den lettiske transition og de mange problemstillinger transitionen har medført. Blot må den læses med de rigtige briller. I betragtning af bogens ambition om at være en byggesten for videre komparative studier, er den dog mindre vellykket. Til det kræves en strammere struktur og til dels en anden prioritering i valget af emner.

Lars Johannsen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Peter Marstrand, *Ny renæssance. Arbejde, energi og idealer i det 21. århundredes Europa*, København: Munksgaard Rosinante, 1996, 185 s., kr. 148,00.

Europa er ved at gå helt bag af dansen, mener forfatteren, og enten må vi resignere og på den ene eller anden måde blive et periferiområde, eller også må vi tage udfordringen op og få gang i Europa igen. Hans opfattelse er - man kunne næsten sige naturligvis - at udfordringen skal tages op, og han kommer i bogen med forslag om, hvordan det kunne ske.

hedsbevægelse og hans forståelse for letternes historiske, sociale og politiske problemer i kølvandet på demokratiseringen og nations(gen)opbygningen. Uden tvivl har det betydet meget for hans adgang til et imponerende kildemateriale, at Dreifelds tilhører den lettiske diaspora i Canada. Bogens styrke er imidlertid også dens svaghed. Dreifelds er næsten for involveret og ind imellem får kommentarerne karakter af at være partsindlæg. Den vilkårlige terror og deportationerne i 1949 illustreres med at forfatterens bedstemoder stod på deportationslisten, men da hun ikke var hjemme, blev hendes søster taget i stedet. På den baggrund og som medlem af diasporaen er Dreifelds' involvering forståelig, men baggrunden er rar at vide i bedømmelsen af argumenterne.

Dreifelds har ikke den store forståelse for det russisk-talende mindretals problemer. Han bygger videre på en række myter, og ind imellem skinner hans godhjertede naivitet igennem. Vi får at vide, at russernes omgivelser og opførsel „bears the stamp of their proletarian and peasant origins“ (p. 164) på trods af, at det store flertal af landbrugere er lettere og at russerne generelt har længerevarende uddannelse modsat letterne. Han bygger videre på myten om, at vesten skylder Letland mere hjælp efter at have svigtet efter Anden Verdenskrig, og at hjælpen til Østeuropa generelt er for lille. Det er rigtigt, at der er problemer med at åbne vestlige markeder for lettiske produkter, blandt andet landbrugsprodukter, men den direkte hjælp til Østeuropa er i dag at sammenligne med den Marshallhjælp, som Vesteuropa modtog efter krigen. Hjælpen er dog ikke så effektiv, da Letland savner de institutioner og den mentalitet for markedsøkonomi, som stadig var intakt efter, at krigen havde lagt Europa i ruiner. Naiviteten understreges, når Dreifelds

mener, at Tyskland burde tage ansvaret for de 724.000 „aliens“, eftersom Nazi-Tyskland gennem Molotov-Ribbentrop aftalen spillede en vigtig rolle i den sovjetiske magtovertagelse (p. 175). Budskabet skal dog ikke helt misforstås. Integrationen af den store indvandrergruppe, der udgør mere end en fjerdedel af den samlede befolkning er en enorm opgave, og Letland har brug for hjælp langt ud i fremtiden for at løfte den, ellers kan integrationsprocessen glide af sporet.

Det er en velskrevet bog, hvor den politiske udvikling er rigt illustreret med eksempler. Bogen giver en glimrende oversigt over den lettiske transition og de mange problemstillinger transitionen har medført. Blot må den læses med de rigtige briller. I betragtning af bogens ambition om at være en byggesten for videre komparative studier, er den dog mindre vellykket. Til det kræves en strammere struktur og til dels en anden prioritering i valget af emner.

Lars Johannsen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Peter Marstrand, *Ny renæssance. Arbejde, energi og idealer i det 21. århundredes Europa*, København: Munksgaard Rosinante, 1996, 185 s., kr. 148,00.

Europa er ved at gå helt bag af dansen, mener forfatteren, og enten må vi resignere og på den ene eller anden måde blive et periferiområde, eller også må vi tage udfordringen op og få gang i Europa igen. Hans opfattelse er - man kunne næsten sige naturligvis - at udfordringen skal tages op, og han kommer i bogen med forslag om, hvordan det kunne ske.

Fremstillingen er meget klart styret af denne, ganske omfattende problemstilling. Den er delt i tre afsnit, hvoraf det første, "Europas efterår", stiller diagnosen, og det andet afsnit, "Glemte dyder", fremhæver forskellige behandlingsmetoder, mens det tredje afsnit, "Det genfødte kontinent", forudsiger de (selvsagt positive) resultater af behandlingen.

I første afsnit anfører forfatteren, at der altid har eksisteret et lille antal kulturer, som udgør hvad han kalder dynamiske kerner. En af dem er renæssancens Europa, der på kort tid gjorde denne verdensdel til centrum. Forklaringen på den enorme ekspansion fra slutningen af 1400-årene finder han i to teknologiske fremskridt, nemlig karavellen, en ny skibstype der muliggjorde sejlads på oceanerne, og bogpressen. Bliver det 21. århundredes centrum Stillehavsområdet, spørger han. Området har nogle forudsætninger, som også fandtes i renæssancens Europa, nemlig ud over nogle materielle vilkår også evnen til at *ville*, som er en faktor, der har spillet en alt for lille rolle i forklaringen på stater og områders udvikling mod dynamiske kerner. Skal udfordringen fra Stillehavsområdet tages op, vil det være gavnligt for Europa at se på sin egen fortid, herunder især renæssancen. Herom handler andet afsnit.

Hvad har Europas fortid da at byde på? Meget kort gengivet finder forfatteren tre væsentlige elementer i det (ideelle) europæiske menneske. Det første af disse elementer er Machiavellis *virtù*, som kan siges at være evnen til at *ville*, det andet er "borgerånden", dvs. fornemmelsen af at tilhøre et fællesskab, ikke nødvendigvis nationalt, men eventuelt også europæisk, og det tredje er humanisme, altså menneskelig overbærenhed. Hvad der så kan gøres for at genskabe dette ideal, behandles i bogens sidste afsnit.

Her hævder forfatteren, at den yderste grænse for udnyttelse af nye territorier og ressourcer, som renæssancen og industrialderen åbnede for Europas dynamik, er nået. Der er simpelt hen ikke et nyt Amerika, der venter på at blive opdaget. Skal en fortsat dynamik sikres, er det nødvendigt at oprette og erobre en immateriel "ny verden" eller, som han også udtrykker det foretage en immateriel kolonisering og en materiel afkolonisering. Men på en paradoksål måde har den moderne teknologi brugt løs af de begrænsede materielle ressourcer og fortrinsvis sparet på den ressource, som der er mest af, nemlig menneskelig arbejdskraft. Denne situation kræver en afgørende ændring, og her er Europas tre dyder, nemlig *virtù*, borgerånd og humanisme, en væsentlig ressource, vævet sammen med hinanden og med både fortid og fremtid som de ifølge forfatteren er. *Virtù* skal så at sige levere dynamikken og handlekraften, mens de to andre i fællesskab skal sørge for, at handlekraften bliver til nytte for fællesskabet frem for individet. Målet er meget kort sagt et grønt informationssamfund, og forfatteren forestiller sig ligefrem en udvandring fra by til land, fra fabrikken til jordbruget. Her nævner han på bogens sidste sider den måske lidt optimistiske opfattelse, at Danmark og Skandinavien i denne udvikling kan komme til at spille en rolle svarende til Italiens under renæssancen.

Dette er i meget sammentrængt form en gengivelse af nogle af forfatterens overvejelser om Europas fremtid. Det er på mange måder en både imponerende og inspirerende bog, som læseren bliver præsenteret for. Men klart nok må der klippes en hæl og kappes en tå, når man på mindre end 200 sider skal bestemme både en diagnose og en behandling af et så omfattende problem som Europas "krise".

Værst i så henseende forekommer to sammenhængende problemer. For at drive sin tese om dynamiske kerner hjem bliver forfatteren faktisk tvunget til at fremstille de tusinde år mellem ca. 400 og 1400 som et tomrum eller i hvert fald ganske statisk, hvad han sikkert selv er klar over er fuldstændig forkert. For det andet, og det er igen konsekvensen af hans tese, fremtræder renæssancen i hans bog som et afgjort og ganske pludseligt brud med den foregående periode, hvad der også er forkert eller i det mindste ganske diskutabelt. Forfatteren søger at løse dette problem ved fortrinsvis at behandle den italienske renæssance, men det forekommer utilfredsstillende. Mere generelt rejser bogen rejser således problemet om kontinuitet versus brud i fortolkningen af en historisk udvikling.

Og selv om man godtager påstanden om Europas tre dyder, er det et spørgsmål, om de er vævet så tæt sammen, som forfatteren mener, ja om de i det hele taget er forenelige. Kan det enkelte menneske for eksempel på engang have evnen

til at ville og have menneskelig overbærenhed? Kan det med andre ord tæmmes?

Endelig kan man spørge, om forfatterens tese overhovedet er relevant. Er Europa i krise? Spørgsmålet minder meget om en tilsvarende diskussion, der var fremme for en 15-20 år siden om USA's hegemoni. Var dette hegemoni færdigt, var USA på vej til at blive overhalet af andre stater? I dag vil man måske sige, at nok er der sket væsentlige ændringer i det internationale system, men få vil vel benægte, at USA fortsat er en dominerende aktør. På samme måde er Europa stadig en meget væsentlig aktør og vil muligvis forblive i den rolle i mange år endnu.

Tesen er således kontroversiel, men netop derfor også interessant. Under alle omstændigheder er det vigtigt, at nogle kvalificerede forfattere meddeler deres - dokumenterede - syn på et Europa i det kommende århundrede. Og det gør forfatteren af denne bog. Læs den!

Niels Amstrup
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet